

Шляхи, засоби та методи патріотичного виховання дітей дошкільного віку

Проблема громадянина-патріота давня, як світ. Вона постала перед людством тоді, коли виникла перша держава. Патріотичне виховання створює певні передумови громадянської поведінки. Однак це лише передумови. Любов до Вітчизни починається з любові до своєї Малої Батьківщини - місця, де людина народилася. У цьому зв'язку, як нам здається, величезного значення набуває визначення мети, завдань, змісту та засобів патріотичного виховання дітей дошкільного віку.

До основних завдань патріотичного виховання старших дошкільнят належать:

- формування любові до рідного краю (причетності до рідного дому, сім'ї, дитячого садка, міста);
- формування духовно-моральних взаємин;
- формування любові до культурного спадку свого народу;
- виховання любові, поваги до своїх національних особливостей;
- почуття власної гідності як представників свого народу;
- толерантне ставлення до представників інших національностей, до ровесників, батьків, сусідів, інших людей.

Патріотичне виховання дошкільнят має вирішувати ширше коло завдань, ніж ті, що зазначені. Це не лише виховання любові до рідного дому, сім'ї, дитячого садка, але виховання шанобливого ставлення до людини-трударя та результатів її праці, рідної землі, захисників Вітчизни, державної символіки, традицій держави, загальнонародних свят.

Методи виховання дошкільнят забезпечують оволодіння ними знаннями про рідний народ, його Батьківщину і на цій основі — розвиток національних рис і якостей молодого покоління.

Досягти якісного рівня патріотичного виховання дошкільників не можна без урахувань специфіки окремих регіонів, їх національних особливостей. Виховання любові до Батьківщини, до своєї Вітчизни - завдання надзвичайно складне, особливо коли мова йде про дітей дошкільного віку. Однак в значному ступеню така складність виникає при спробі переносити на дітей „дорослі" показники проявів любові до Вітчизни.

Дошкільний вік як період становлення особистості має свої потенційні можливості для формування вищих моральних почуттів, до яких і відноситься почуття патріотизму.

Для того, щоб визначити специфіку процесу формування у дітей любові до Вітчизни, необхідно визначитися у природі самого патріотичного почуття, його структури, змісті, а також про-стежити його народження, джерела (на основі яких почуттів воно формується

або, точніше, без якої емоційно-пізнавальної основи не може з'явитися це складне інтегральне почуття).

Справді, якщо патріотизм - це почуття приязні, відданості, відповідальності і т.д. до своєї Батьківщини, то дитину ще в дошкільному віці необхідно навчити бути приязною (до чого-небудь, бути відповідальною в її малих справах, вчинках).

Перш ніж дитина навчиться співпереживати бідам та проблемам Батьківщини, вона повинна навчитися співпереживанню взагалі як людському почуттю. Захоплення просторами країни, її красою та природними багатствами виникає тоді, коли дитину навчили бачити красу .безпосередньо навколо себе. Також, перш ніж людина навчиться трудитися на благо Батьківщини, необхідно навчити її добросовісно виконувати трудові доручення, прищеплювати любов до праці.

Таким чином, базовим етапом у формуванні в дітей любові до Батьківщини необхідно вважати накопичення дитиною соціального досвіду проживання у своїй Вітчизні та засвоєння ustalених норм поведінки, взаємовідносин.

Патріотичне почуття за своєю природою багатогранне, воно об'єднує всі сторони особистості: моральну, трудову, розумову, естетичну, а також фізичний розвиток і передбачає вплив на кожну із сторін для отримання єдиного результату.

У поняття патріотизму входять когнітивний, емоційний, поведінковий компоненти, які реалізуються у сфері соціуму та природи. При цьому для дошкільнят провідним є емоційний компонент. Когнітивний компонент, забезпечує зміст, а поведінковий виконує контрольню-діагностичну функцію.

Якщо розглядати патріотизм через поняття „ставлення", можна виділити декілька напрямків:

- 1) ставлення до природи рідного краю, рідної країни;
- 2) ставлення до людей, які живуть в рідній країні;
- 3) ставлення до моральних цінностей, традицій, звичаїв, культури;
- 4) ставлення до державного устрою.

Кожен із цих напрямків може стати змістом освітньо-виховної діяльності з дітьми, і кожен внесе свій внесок в соціалізацію особистості дитини за умови врахування особливостей розвитку дітей.

Неможливо говорити про виховання любові до Батьківщини без повідомлення дітям певних знань про неї. Зміст занять також можливо визначити в декількох напрямках.

Дитина старшого дошкільного віку може і повинна знати, як називається країна, в якій вона живе, її головне місто, столицю, своє рідне місто чи село, які в ньому є найголовніші визначні місця, яка природа рідного краю та країни, де дитина живе, які люди за національністю, за особистими якостями населяють її країну, чим прославили вони рідну країну і увесь світ, що являє собою мистецтво, традиції, звичаї її країни

Така схема змісту знань про рідну країну, на основі яких можливо вже в дошкільному віці формувати дієве ставлення до неї.

Зміст знань про рідну країну в попередніх програмових документах, як відомо, ототожнювався із змістом суспільного життя. У Державній базовій програмі та Базовому компоненті до-шкільної освіти в Україні цей зміст розглядається в контексті формування уявлень про країни світу, а також через порівняння з іншими країнами та пошук подібності та відмінності між ними.

Склалася думка, що шлях до виховання любові до Батьківщини формується за логікою „від близького до далекого” - від любові до батьків . (точніше рідного дому), до дитячого садка, до вулиці, міста, любов до рідної ' країни. Необхідно замислитися, чи дійсно цей „територіальний підхід” ефективний у вихованні такого складного та багатогранного соціального почуття, як любов до Батьківщини. Очевидно, справа не у розширенні „території”, а в тому, щоб створити умови для вирішення завдань патріотичного виховання, для формування у дітей почуттів і ставлень, що складають зрештою патріотизм: приязнь, вірність, почуття власності та усвідомлення того, що ти свій, ти потрібен.

У дошкільників поступово формується „образ власного дому” з його укладом, традиціями, спілкуванням, стилем взаємодії. Дитина приймає свій дім таким, яким він є, і любить його. Це почуття „батьківського дому” лягає в основу любові до Батьківщини, Вітчизни.

Завдання педагога разом з батьками формувати любов, приязнь до рідного дому, бажання берегти його, робити кращим. Важливо, щоб у дитини в сім'ї були свої обов'язки, щоб її не звільняли через малі роки від спільної праці, - це сприяє зміцненню „почуття сім'ї”.

Указані вище вимоги стосуються також і дошкільного закладу. Життя дітей у дитячому садку повинне забезпечити їм емоційний комфорт. Дошкільний заклад повинен стати другим рідним домом, в якому б дитина себе добре почувала. Як показує практика, це відбувається далеко не завжди. Багато дітей, на жаль, не люблять дитячий садок, а значить, ми не можемо розглядати та-кий дошкільний заклад „ланкою” в системі інститутів виховання любові до Батьківщини. Більше того, у дитини культивується негативне почуття і ставлення.

Для того щоб дошкільний заклад допомагав вихованню патріотичних почуттів, життя дітей в ньому повинно бути насиченим, цікавим, таким, щоб запам'яталося надовго, стало системою радісних дитячих спогадів. Дуже важливо, щоб дитина полюбила свій дитячий садок. Відбувається це тоді, коли вихователі з повагою ставляться до кожної дитини, знають її найкращі риси і сприяють їх розвитку у процесі ігор, свят, цікавих занять і Т.д.

У дошкільному закладі, в групі, на майданчику в кожної дитини, як правило, є своє улюблене місце для гри, для усамітнення. Вихователю необхідно дуже обережно ставитися до цього і, навіть, підтримувати „право дитини на свою територію” (також необхідно поважати право дитини на власність). Важливо створити максимально можливі умови для „індивідуального освітнього предметно-розвивального середовища” (О.Л. Кононко). Якщо вихователям вдається зробити дошкільний заклад другим домом дитини, то почуття приязні закріплюється і з роками переходить в сферу приємних і дорогих спогадів.

Приязнь до дитячого садка пов'язана і з тим, як багато діти знають про свій дошкільний заклад, як вони в ньому орієнтуються, чи почувають себе господарями.

З цією метою вихователь організовує екскурсії по дитячому садку, знайомить дошкільнят із співробітниками.

Діти також повинні знати на якій вулиці знаходиться їх дитячий садок, як і чому вона так називається, що знаходиться поряд із дитячим садком. Знання збагачують почуття дітей, на-дають їм певність і смисл. Почуття і ставлення стають міцними, якщо діти вкладають свою працю (беруть участь в озелененні ділянки, в оформленні приміщення до свят). Двір, вулиця, на якій живе дитина, також можуть сприяти зміцненню приязні та відчуття власності (мій двір, моя вулиця). Тут першорядне значення має як батьки формують у дітей такі почуття.

Разом із тим тут також постає питання про необхідність повідомлення дітям інформації про їх вулицю: її назва, що на ній розташовано, який ходить транспорт, як зв'язана ця вулиця з тією, на якій знаходиться дитячий садок, - можна пройти пішки чи треба їхати.

Добре, якщо батьки або вихователі зроблять фотографії дітей на вулиці, або зроблять кіно-зйомку прогулянки, а потім в групі подивляться фільм і розкажуть про цю вулицю.

Наступний етап - виховання любові та приязного ставлення до свого рідного міста. Ця частина роботи потребує більше опиратися на когнітивну, сферу, на уяву дитини та її пам'ять.

Для дитини місто конкретизується вулицею, тобто вона усвідомлює себе перш за все жителем своєї вулиці. Щоб діти „відчули" своє місто, їм необхідно про нього розказувати та показувати його. Разом із батьками діти їздять по місту. Інколи екскурсію вдається організувати також дитячому садку.

Діти старшого дошкільного віку можуть і повинні знати назву свого міста, його головні вулиці, визначні місця, музей, театри та ін. Докладніше про роботу у цьому напрямку розкриємо нижче в змісті даного матеріалу. Виховання ставлення до своєї країни ґрунтується на когнітивному компоненті: дітям повідомляють інформацію, яку вони повинні і можуть засвоїти. Особливістю є те, що знання повинні бути емоційними і спонукати дитину до активної діяльності.

« Назву країни закріплюємо з дітьми в іграх („Хто більше назве країн", „З якої країни гості", „Чия це казка", „З якої країни ця іграшка"), у вправах типу „Із різних назв країн визнач нашу країну", „Пошукаємо нашу країну на карті, глобусі", „Як написати адресу на конверті" тощо.

Діти повинні знати назву столиці нашої Батьківщини, її визначні місця. Розгляд ілюстрацій, слайдів, відеофільмів, художні твори, розповіді дорослих, фотографії, екскурсії, малювання, ігри-подорожі - все це допомагає вирішувати поставлене завдання. Дітей знайомлять із символікою країни, розповідають, що у кожної країни є свій прапор, герб, гімн.

' Розповідають де і коли вони можуть їх побачити. При ознайомленні з природою рідної країни акцент робиться на її красі, розмаїтті, багатстві, на її особливостях. Діти повинні отримати уявлення про те, які тварини живуть в наших лісах, які ростуть дерева, за яким деревом можна відразу визначити Україну („Без верби і калини нема України“), які квіти цвітуть на українських полях і луках (кульбабки, волошки, маки).

Головна мета цих занять — пробудити в дитячих серцях любов до рідної країни з її багатою та різноманітною природою. Для її реалізації необхідно використовувати спостереження, екскурсії, нескладні досліди, працю на ділянках, бесіди за картинами, читання та інсценізацію творів художньої літератури, прогулянки "екологічною стежиною", відпочинок "на веселій галявині" з проведенням цікавих ігор. Дошкільнята залюбки долучаються до природоохоронної діяльності. Малюкам про природу розповідають їхні улюблені казкові персонажі — Озивайко, Добрик, Джмелик із журналу "Джміль", хлопчик Помагай, Травознай та інші. Доброю традицією може стати проведення "Днів Землі" з участю батьків, коли розцвітає і заплітається у віночок буйної зелені вся територія дитячого садка.

Засобом патріотичного виховання є мистецтво: музика, художні твори, образотворче мистецтво, народне декоративно-прикладне мистецтво. Необхідно, щоб твори мистецтва, які використовуються у роботі з дітьми були високохудожніми.

Важливим напрямком роботи по вихованню любові до Батьківщини є формування у дітей уявлень про людей рідної країни. Перш за все необхідно згадати тих людей, які про-славили нашу країну - художників, композиторів, письменників, винахідників, вчених, манд-рівників, філософів, лікарів (вибір залежить від вихователя). Необхідно на конкретних прикладах, через конкретних людей познайомити дітей з „характером" українського народу (творчі здібності, вмільсть, пісенність, гостинність, доброзичливість, чутливість, вміння захищати свою Батьківщину). Вихователь намагається познайомити дошкільнят з людьми, яким притаманні якісь певні якості чи вміння, залучити дітей до їх діяльності.

У народі кажуть: добрий приклад — кращий за сто слів. Втілюючи цей мудрий педагогічний прийом у життя, педагогам необхідно запрошувати до дитсадка відомих людей, фахівців, чиї справи гідні наслідування та популяризації і можуть стати прикладом для малят. Діти бачать, що звичайні люди, які їх оточують, пишуть гарні вірші, випікають смачні хліби, керують складними машинами та механізмами, виборюють нагороди у спортивних змаганнях тощо. Тож і наші малюки, коли виростуть, стануть особистостями.

Цікавими і повчальними є заняття, спрямовані на прищеплення шанобливого ставлення до різних професій та власне праці, зокрема екскурсії на сільськогосподарське виробництво. Малюки, спостерігаючи, як вирощується хліб, і переконуються, як багато терпіння, енергії та вміння докладають люди, аби на сто-лі з'явилися смачні булочки. Наочними та вельми цікавими для дітей є заняття з теми "Праця твоїх батьків". На них ведеться щира й цікава розмова про батьківську роботу, яка дуже корисна для суспільства.

Провідною у цих бесідах є думка про працьовитість українців як їхня національна риса.

Неабияке значення для виховання свідомого громадянина є прищеплення шанобливого ставлення до героїв війни, ветеранів, до пам'яті про тих, хто загинув, захищаючи Вітчизну; поваги до воїнів — захисників, „кордонів Батьківщини. Діти з щирою вдячністю йдуть разом із батьками та вихователями до обеліска Слави, покладають квіти. Дуже великий вплив мають бесіди, зустрічі з ветеранами, екскурсії, використання пісень, віршів, наочного матеріалу. Добре коли після кожного заходу малята беруть у руки олівці та фарби й відтворюють свої враження в образотвірчій діяльності.

Доцільно запропонувати дітям розпитати й розповісти про цікаву роботу батьків або якогось родича, а потім провести конкурс на кращу розповідь. Для зміцнення пам'яті роду велике значення має виховання (і в дорослих, і в дітей) поваги до поховань предків. Діти повинні зна-ти, де поховані їхні дідусі, бабусі, допомагати дорослим доглядати могили рідних людей: сади-ти квіти, поливати їх, прибирати тощо.

У старших дошкільнят і молодших школярів мають скластися поняття сім'ї, родини, роду. Вони повинні знати всіх своїх хоча б дво- і троюрідних братів та, сестер.

Нині чимало говорять та пишуть про український національний характер, українську ментальність.

Шести-семирічні діти вже можуть дати відповідь на запитання: "Чим відрізняється традиційне житло українців — хата (в т.ч. і сучасний варіант) від житлових будівель інших народів?"

Відповідь має сформуватися у результаті власних спостережень сучасного села або за матеріалами хоча б телепередач: охайність, доглянутість, привітність, чистота. Отже, національна риса — відчуття краси. Відповідь на запитання "Як традиційно зверталися українці до батька-матері, дідуса-бабусі?" — "На Ви" — свідчить про шанобливе ставлення українців до старших людей.

* Працьовитість українців, що рятувала націю не один раз від зникнення, актуальна в наші дні, коли знову вирішується доля України. Щоб допомогти дітям усвідомити важливість цієї риси доречно поставити такі запитання:

- ◆ Чим можна пояснити життєві успіхи твоїх рідних і родичів?
- ◆ Що ти можеш сказати про результати праці твоїх родичів? Хто з твоїх родичів своєю працею досяг найбільших успіхів?
- ◆ Де і ким працюють твої батьки?
- ◆ Як ти ставишся до праці своїх батьків?
- ◆ Що ти знаєш про самовіддану працю твоїх дідів та бабусь у повоєнні роки?

4 Потребує сміливого й відвертого підходу проблема негативних національних рис, особливо найбільш виразної, що завжди була фатальною для долі народу, держави. Це —

індивідуалізм (хоча його дехто сьогодні ідеалізує), відсутність або притлумленість почуття згуртованості української нації.

Тому така важлива система питань, проблем, присвячених згуртованості насамперед роду, а також групи, колективу дошкільного закладу.

Як позитивний приклад колективістської традиції українського народу (з попереднім появленням педагога) можна навести традицію української толоки. Коли люди з одного кутка сходяться і разом зводять хату своєму односельцю. Причому участь у цьому заході беруть усі: від малих до старих. Педагогічний досвід А. Макаренка, його принцип єдності інтересів особистості й колективу важливий і сьогодні. Також актуальне поєднання углядів А. Макаренка і Г. Ващенка на ви-значальну роль сім'ї, батьків у вихованні дітей.

Старші дошкільнята і молодші школярі повинні пізнати найбільші історичні та духовні цінності рідного краю. Їхні любов, повага і зацікавленість мають виходити за межі села, міста. Ось орієнтовний обсяг знань про рідний край, який посилюють шести-семирічним дітям.

- ◆ Найдавніші поселення району, міста. Що відомо з їхньої історії?
- ◆ Найвідоміші земляки. Хто з видатних людей народився в районі, місті? Що він зробив для народу, держави? Чим прославив наш край?
- ◆ Наймальовничіший куточок рідного міста (річка, ліс, урочище). Чим він відомий?
- ◆ Найдавніша споруда. Історія її створення.
- ◆ Найвидатніші люди краю. Чим вони відомі?
- ◆ Туристичний маршрут по рідному краю.
- ◆ Які пісні про матір та Україну ти знаєш?
- ◆ Які вірші ти вже вивчив?
- ◆ Що означає герб нашого міста?

Шестирічні діти можуть і повинні знати і вміти співати хоча б один десяток українських народних пісень. Заслуговують на увагу такі заходи, які є традиційними у багатьох школах і дошкільних закладах — дитячі ранки: "Мамина пісня", "Бабусина казка", "У мого батька золоті руки", „Свято української мови“, „Ярмарок“, „Свято української пісні“, обрядові свята, тощо.

Ознайомлення з рідним містом як засіб патріотичного виховання дітей дошкільного віку.

Успішний розвиток дошкільнят при ознайомленні з рідним містом можливий лише за умови їх активної взаємодії з оточуючим світом емоційно- практичним шляхом, тобто через гру, предметну діяльність, спілкування, працю, навчання, різні види діяльності, властиві до-шкільному віку.

У „Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні" цей напрямок визначено в сфері „Люди”.

Необхідно зазначити, що морально-патріотичне виховання дошкільнят на краєзнавчому матеріалі ґрунтується на таких засадах:

- Ознайомлення дошкільнят з рідним містом повинно природно „входити” в цілісний освітній процес, що будується на фоні краєзнавчого матеріалу.
- Введення краєзнавчого матеріалу в роботу з дітьми з врахуванням принципу поступово-го переходу від більш близького дитині, особистісно значущого, до більш віддаленого від дитини культурно-історичних фактів.
- Формування особистісного ставлення до фактів, подій, явищ у житті міста, створення умов для активного залучення дітей до соціальної дійсності, підвищення особистісної значущості для них того, що відбувається навкруги.
- Розвиток музейної педагогіки, що надає можливість дитині налагодити діалог з культурним надбанням минувшини та сьогодення.
- Здійснення діяльнісного підходу до залучення дітей до історії, культури, природи рідного міста, тобто вибір самими дітьми тієї діяльності, в якій вони хотіли б відобразити свої почуття, уявлення про побачене та почуте (творча гра, придумування оповідань, виготовлення поробок, придумування загадок, аплікація, ліплення, малювання, проведення екскурсій, участь у благоустрої території, охороні природи і т. п.).
- Залучення дітей до участі в міських святах з тим, щоб вони могли долучитися до атмосфери загальної радості та піднесеного настрою. Познайомитися із жителями рідного міста - носіями соціокультурних традицій в народних ремеслах, танцях, піснях.
- Вибір методів ознайомлення дітей з рідним містом, що перш за все підвищують їх пізнавальну та емоційну активність.
- Створення відповідного розвивального середовища в групі та дошкільному закладі, яке б сприяло розвитку особистості дитини на основі народної культури з опорою на краєзнавчий матеріал (міні-музей народного побуту, предмети народного ужиткового мистецтва, фольклор, музика тощо), і яке б дозволило забезпечити потребу в пізнанні його за законами добра та кра-си.
- Організація роботи з батьками під девізом: їх знання та любов до рідного міста повинні передаватися дітям.

Ознайомлення дошкільнят із рідним містом може стати тією основою, навколо якої інтегруються всі види дитячої діяльності.

Одним із варіантів реалізації принципу інтеграції в роботі з дошкільнятами є організація педагогічного процесу на основі тематичного планування.

Такий підхід дає можливість бачити різні аспекти явищ: соціальні, морально-етичні, природні, художньо-етичні та ін. Крім того, „занурення” в ту або іншу тему, яку одночасно вивчають діти різного віку, дозволяє об'єднати їх спільними почуттями, переживаннями при проведенні спільних свят, вечорів відпочинку, виставок. При цьому старші можуть поділитися з меншими досвідом, підготувати матеріали, необхідні для власної діяльності та для малят. Зробити подарунки малятам.

Дуже ефективною формою може стати і такий вид діяльності як дитячі „погостини”, коли старші діти готують для менших концерт, виставу тощо, і запрошують менших до себе в гості. Малята також готують невеликий концерт для старших і йдуть в групу, де перебувають діти старшого дошкільного віку. Вихователі в кінці організовують спільні ігри дітей. Так створюється дитяче співтовариство.

Загальновідомо, що досить складним в роботі по ознайомленню з рідним , містом, особливо з його історією та визначними місцями, є складання розповіді для дошкільнят. При цьому не-обхідно пам'ятати наступне.

- Супроводжувати розповідь наочними матеріалами: фотографіями, репродукціями, слайдами, схемами, малюнками та ін.
- Звертатись до дітей із запитаннями в ході розповіді, щоб активізувати їх увагу, викликати бажання щось дізнатися самостійно, спробувати про щось здогадатися, запитати. Спонукати мислення дітей проблемними запитаннями: „Як видумаєте, чому саме на цьому місці лю-ди вирішили побудувати місто? Звідки така назва? Що вона може означати?”.
- Не називати дат: вони утруднюють сприйняття матеріалу. Використовувати такі вирази: „Це було дуже давно, коли ваші бабусі та дідусі були такими ж маленькими, як ви” або „Це було дуже-дуже-дуже давно, коли ваших мам, тат, бабусь та дідусів ще не було на світі”.
- Використовувати доступну дітям лексику, пояснювати значення незнайомих слів, не вживати спеціальної термінології, не перевантажувати розповідь складними граматичними конструкціями.

* Визначимо тематичні блоки роботи вихователя з дітьми по ознайомленню з рідним міс-том.:

1. Історія міста. Назва. Чому тут виникло поселення людей?
2. Найбільша площа. Моя вулиця. На якій вулиці розташований мій дитячий садок? Ву-лиці нашого міста.
3. Визначні місця нашого міста. Пам'ятники, будівлі, музеї, театри.
4. Праця дорослих. Підприємства нашого міста. Чим прославлене місто.
5. Герб міста. Які символи на ньому зображені. Як вони пов'язані з історією та працею людей в нашому місті.
6. Видатні люди рідного міста. Чиїми іменами названі вулиці, школи, підприємства. Чому? Які люди прославили наш край?

7. Природа рідного міста. Які дерева, квіти прикрашають вулиці міста. Яких рослин найбільше. Як називається ріка, на березі якої розташоване місто. Які корисні копалини є в нашому краї, місті.

8. Культура рідного міста. Які музеї, театри, бібліотеки є в місті. Навчальні заклади, школи, дитячі садки.

9. Культура поведінки в рідному місті. Як поводити себе на вулиці, в транспорті, музеї, театрі, на прогулянці, на загальноміських святах.